

DON JUAN DÜGROVÁSON, AVAGY ÉP TESTBEN ÉP LÉLEK

(Részlet)

DUSAN JOVANOVIĆ

XII.

Apám magába zárkózott, nagyon keveset beszélt, azt sem nagyon mutatta, hogy érdeklődik irántam, magam pedig semmiféle dolog ürügyén nem tudtam hozzáférközni, mivelhogy csaknem megszakítás nélkül, folyton-folyvást írt. Szobájában késő éjszakáig égett a lámpa, s a dolgozószoba vékony falán áthallatszott az írógép egyenletes kopogása. Ez volt az utolsó hang, amelyet hallottam, mielőtt erőt vett rajtam az álom és az első, amely a tudatomig hatolt, amikor reggel fölébredtem. Az apám cikkei egyre élesebb hangúakká váltak, noha már nyoma sem volt bennük annak a kellemetlen konkrétságnak, a városok, események és nevek aprólékos felsorolásának. Ez idő tájt elvi síkon tette fel a kérdéseket. A társadalmi problémák széles körű komplexumát fogta át, egészében oldotta meg őket a közösség alapvető kiindulópontjaival való szoros összefüggésben.

Egy reggel a konyhában találtam, nagyon sápadt és elkínzott volt, azt mondta, sokáig hadakozott önmagával, most azonban már minden megvilágosodott előtte, most már nem áll előtte semmi akadály; így kell, hogy legyen és nem másképp; minden más ámitás, s ettől mielőbb meg kell szabadulnunk, el kell fogadnunk az életrevalót, az egészségeset s eközben ki kell tartanunk, jöjjön aminek jönni kell.

Egyre absztraktabbá vált, a külső világ egyáltalán nem vonzotta már, az utcán nem az embereket nézte, valahogy elbámszkozott mellettük, pontosan megfigyeltem és ezért pontosan tudom, hogy valahová a semmibe, az emberek mellé nézett, nem látta és nem ismerte fel őket, csak a jóisten tudja, min gondolkozott. Sétáink alkalmával gyakran öt-hat lépésre is elmaradt mögöttem, meg-megállt, egy helyben topogott. Gyakran úgy adódott, hogy kérdeztem tőle valamit, de nem válaszolt azonnal, habozott és dadogott, mesterkeltté vált, kérte, ismételjem meg a kérdést, volt, hogy háromszor is kénytelen voltam elmondani, mielőtt választ kaptam volna, én pedig egyszerűen nem tudtam, hogy ezt az ingadozást a bizonytalanság és a határozatlanság számlájára írjam, vagy pedig szelleme rendkívüli összpontosításának tulajdonítsam.

Akárhogy is igyekeztem, egy fikarcnyira sem tudtam kimozdítani ebből az állapotából, amit szellemi eltompultságnak is nevezhetnék. Amikor nemrégiben szemtől szemben álltunk egymással, egymásnak átadva halálunk óráját, egymásnak adva tulajdonul és élvezetül, megérez-

tem, hogy a szabadság és a rabság, az úr és a szolga, az apa és a fiú között csak egy lépés a különbség, amely azután mindent eldönt. Örültem, örültem kettőnk magányosságának, amely számomra az egyetlen lehetőség volt.

Most pedig semmi. Hogyan is küzdjek meg egy emberrel, aki örökösül rendelt, az emberrel, aki azt mondta nekem: ez és ez vagy, így és így van, ez és ez van a számodra, dolgozz azzal, ami van, és számolj azzal, ami még jönni fog.

Itt megtorpantunk. Ő nem akart egy lépést sem tenni tovább; meszterkéltté vált, került engem, untatom, a maga ügyeinek szenteli magát, emlékiratait írja, leszámol a múlttal.

Lényegében azonban nem sokat változott az életünk, én legalábbis nem vettem észre különösebb kivételeket. Abban, hogy apám leszámol az ifjúságával, nem volt semmi különös, ezt tette mindig is, amióta csak ismerem. Mindig így történt: amikor elzavarta a házból Olgát, azt mondta: elég volt ebből a szarásból, elég volt a középkorból, holnap mindent újrakezdünk. Azt a holnapot én valami egészen újszerűnek fogtam fel, valami isteninek, valaminek, amilyent még nem látott a világ, ez az ígéret a lelkesedés deliriumába sodort, ez volt az a bizonyos ma-fölötti, amelyről álmodoztam, ez volt az, ami után hiányosságom áhítozott, amelynek közepette legmélyebb létem léte várakozva várakozott, reménykedve remélt, lélegezve lélegzett. Hittem neki, miért is ne hittem volna, hiszen éppen ezt akartam, a nem-mát akartam és ő nekem ígérte a — holnapot. Azután eljött a holnap is. Eusztázia volt a neve, foglalkozása: sztalinista módon begerjedt öreglány. Apuka ismét és újfent beismerte és elismerte tévedését, megint azt mondta, melléfogott, azután gondolataiban újra kinyaggatta az új holnap arculatát, és megszületett Rozália. Így ment ez a múltban. A mi holnapunk a tegnapi sápadozott, a mi tegnapiunk a tegnapelőttben, valamennyien elmerültek a feledésben, mint a vágyakozástól megpörkölődött látomás képe, mintegy vezeklésül az elkövetett bűnök miatt, mindegyikük valami mássá alakult át, akárcsak az időjárás, mintha a tavasz nyár és őszt nélkül egyenesen a télbe torkollana, mintha a gyermek megöregedne, kihullanának a fogai és meghalna. Az efféle hirtelen elhalálozások váratlansága azonban nem hagyhatott sokáig nyomot bennünk, mivelhogy a ma és a holnap, között eltelt éjszaka során valami furcsa dolog történt. És éppen ez az, ami a legkeményebb éjszaka süket hasában született, ez, ami a szétmargangolt ma keserűségtől megduzzadt méhében fogant, s amely a tegnapi rothadt, ez, amely a halálos lázban kiizzadta a tegnapi holnapot, ez volt az új holnap illata.

Valamennyien úgy hasonlítottak egymásra, mint két tojás, tudtam, nem várhatok tőlük semmit, de pusztán a kíváncsiság ingerelt, hogy kirtartottam apám mellett és fölébredtem az ő holnapjában. Valami jobbat így sem, úgy sem tudtam volna kezdeni, mindez szórakoztatott is; nevetünk egymáson, és igyekeztünk agyonütni az időt. Természetesen nem vártam csodára, de jólesett a lelkemnek, amikor láttam, valami megszorul és dörög s azután a magasból a szakadékba csapódik. Ennek során ugyanazt az izgalmat és ugyanazt a belső elégtételt éreztem, mint a kö-

vér, buta, kukoricán hizlalt disznók leszúrásakor, amelyeknek sorsa már születésükkor elrendeltetett: leszúrnák őket.

A legutóbbi holnap leszúrásával — Romanával — világossá vált előttem, hogy ezek után nincs semmiféle holnap, hanem csak ma. Apám azonban semmit sem változott: megvoltam neki én és önmaga, mi ketten voltunk számára a holnap. Az én mám pedig én voltam és az ő betegsége. Elhatároztam hát, hogy a magam jelenét a magam kezébe veszem, apám pedig továbbra is hajszolta a magáét.

Semmi különös nem volt apám jelenlegi viselkedésében, talán egy kissé túlfokozott szenvedélyesség, amellyel mindent átfogó holnapjára készült. De ezt is egészen természetesnek tartottam, mert ha minden szomorú megtévelyedésünk után is képesek vagyunk új szerelmet csíholni, az új szerelem lobogása fényesebb kell, hogy legyen mint az előzőé volt, elég erősnek kell lenni ahhoz, hogy felszárítsa a tegnapi ámitások nyálkás csaldóságát, olyan végzetszerű kell, hogy legyen, hogy felperszelődjön benne minden, ami volt, s a tegnap hamujában életre keljen az abszolút új.

XIII.

Figyelmemet végül is az az igazság keltette fel, hogy továbbra is, egyre kitartóbban forgatta szegény, ideges kezeit a nadrágja zsebének belsejében, amely zsebeket az utóbbi időben különösképpen megszeretett. S ha úgy adódott, hogy keze nem volt a zsebében, e két végtag tenyerei továbbra is egymás után áhítoztak, időnként a hátán összefonva sétálgattak, vagy egymást morzsolva a hasán állapodtak meg, egyszóval ritkák voltak a magukba zárkózásuk pillanatai. Ismerem apám műveltségének minőségét, és az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy nadrágzsebeit nem értékelte valami nagyra; meg vagyok győződve róla, hogy volt idő, amikor elítélte túltengő használatukat a kéz melegítésére, hogy ezt a cselekedetet nevetlennek és helytelennek tartotta, számtalanszor szidott meg ezért, amíg gyermek voltam. A nadrágja zsebeit tehát nem ő maga szerette meg, hanem a kezei. Amilyen gyorsan észrevettem, kezei mennyire ragaszkodnak a nadrágzsebek puha és meleg, szélvédett béléshöz, e jelenségre megfelelő módon figyeltem, és elhatároztam, alaposan tanulmányozom.

Arra a megállapításra jutottam, hogy a kezei önkaratúlag és legtöbbször akarata ellenére tartózkodnak a zsebekben, hogy mozgásukat semmiképpen sem tudja kielégítő módon összehangolni tudata akaratával, hát még szigorúan és keményen ellenőrizni, ahogyan az egy illedelmes ember eszétől elvárható. Nyilvánvaló, hogy eleinte semmiképpen sem akartam nyugtalanítani, még kevésbé kihozni a sodrából kérdezősködéssel és tanácsokkal, így sem, úgy sem használt volna sokat, nem akartam dramatizálni a helyzetet, amelybe a jól ápolt kezei révén leledzett, egyszóval úgy határoztam, okosabb lesz előbb alaposan áttanulmányozni a helyzetet és csak azután — megfelelő adatokkal fölfegyverkezve — bocsátkozni nyílt háborúba a kezekkel.

Az események azonban, amelyekre néhány napi szemlélődés után került sor, megleptek, igen megleptek, sőt fölkapartak.

Kezei, az éles körömben végződő ujjai tépdésni kezdték a nadrágzsebek bélését; lassan, de kitartóan marcangolták, a hulladékot pedig a zsebek medrébe tüntették el, s kezei — e titokban kiásott úton — még nagyobb lelkesedéssel találtak egymásra, ez pontosan látszott az anyag viharos hullámzásán, amely eltakarta őket. Sokáig szorongatták egymást, mondhatnám hálásan; mi több, ez nem volt két különböző baráti kéz közönséges kézfogása, amelyek hosszú idő után tenyerükkel ismét találkoznak és meleg, nedves érintésükkel valami nem mindennapit fejeznek ki, valami érthetőt és végül is természetes dolgot; nem, e gyöngéd és ugyanakkor elővigyázatos, vágyakozó egymást keresésben valami nem természetes dolog lapult, valami veszélyes kétszínűség, valami, ami túlépelt a meztelen fizikumon és a találkozás érzékiségén is, s már jórészt megállapodással vagy megegyezéssel volt határos.

Szemmel láthatólag apám maga is észrevette, mi történik, szorongatottságában határozatlanul nevetgélt, kellemetlenül érezte magát, látszott rajta, igyekszik a két végtagot megzabolázni, megakadályozni e szégyenteljes öntevékenységüket, de természetesen nem volt megfelelő mód a birtokában; minden erőfeszítése, hogy szétválassza őket, hiábavaló volt, erőszak nem jöhetett számításba, ez az öntevékeny végtagok kizárólagos hatáskörébe tartozott.

Az egyszeri megfigyelés eredményei egyre színesedtek: kezei nemcsak hogy semmi áron nem hagyták magukat zavartatni titokzatos cselekvésükben, nemcsak hogy az akaratnak semmiféle intelme nem tudta őket szétválasztani, az értelemnek egyetlen kísérlete sem tudta megakadályozni őket a tevékenységükben, hanem egyre inkább elszakadtak a testtől, és önállósult végtagok látszatát keltették, de nemcsak látszatát, mert szinte sugározni látszottak a bizonyosság végre-valahára megszerzett érzését, az eltaszítottság büszkeségét, a vadhajtás fenyegetését, a lázadás kihívását.

Tragikomikus volt így látni szegény papát, aki sehogyan sem tudott belenyugodni abba, hogy a kezei így, az ő akarata ellenére pajtáskodnak, hogy egész testét motozzák, hogy kihívóan dobolnak a fejbúbján — ezt tették a legszívesebben —, ezek az imposztorok, a füleit húzgálták, ami igazán mindennek a teteje volt, bolondot üzni egy tehetetlen emberből, de hiszen éppen ezt akarták, hogy megmutassák kiválóságukat, fület mutattak neki, de nemcsak neki, nekem is törtek borsot az orrom alá, akárcsak az idegen embereknek; semmi sem tartóztathatta fel őket, semmiféle eszköz nem volt számukra szégyentelen, száz és száz agyafúrt módon kispekulált cselekvéssel szégyenítették meg apámat a nyilvánosság előtt.

Megtörtént, hogy a szegénytelenek, világos nappal, csak úgy, a zöldségpiacon, előhúzták gatyájából a nemi szervét, a levegőbe tartották úgy, hogy mindenki láthatta.

Én valami virágokat vásároltam vagy mit, egy kicsit elmaradtam mellőle, amikor a parasztasszonyok éktelen kuncogását és a háziasszonyok hangos szörnyülködését hallom. Megfordulok, és látom, néhány asszony fejvesztett libanyáj módjára szétszalad, a többiek pedig kíván-

csian tolongnak apám körül, aki azt a holmit a kezében tartja, és vörös a szégyentől, földre szegezi tekintetét, mintha keresne valamit. Már oda akartam rohanni, a körhöz és megakadályozni a legrosszabbat, már kiáltani akartam, apám, mit csinálsz, de megborzadtam, amikor eszembe jutott, hogy ezzel nyilvánosan is elismerem a kettőnk között levő rokoni kapcsolatot, és hogy azután majd azt mondják, amilyen az apa, olyan a fia, az alma nem esik messze a fájától.

Közben az asszonyok magukhoz tértek első meglepetésükből, és szórakozni kezdtek. A trnovai salátásasszonyok, a dalmát paradiscomoskofák, meg a szlavóniai asszonyok, akik tojástartást szoktak árulni, valamennyien a maguk nyelvén bírálták apám holmijának színét, növést, duzzadtságát. Rengeteg ember gyűlt össze, az egész tér hangos volt a nevetéstől, belőlem is kitört a nyerítő röhögés. S amikor a vidám zsvajgás tetőfokára hágott, valami történt, ami az embereket kijózanította, hogy fokozatosan elcsendesedtek, és végül olyan csönd lett, mint a kriptában. Apám kezei ugyanis sebesen valami olyasmire kezdtek azzal a holmival, amit internátusokban, kaszárnyai illemhelyeken és börtönökben szoktak csinálni végszükség esetén. A kör közepén állt, és tartása olyan törődött, olyan összemorzolt, olyan emberfelettien szenvedő volt, hogy a tömegben megmozdult a részvét. Csak a kezei látszottak szinte dagadozni az erőttől, és fáradhatatlanul munkálkodtak, mintha csak azt akarnák mondani, mit csináljunk, állatok vagyunk. Néztem, amint a körben áll, egy pillanatra megéreztem magányosságát a mi csöndünkben. Úgy tűnt föl, hogy az egész széles nagy téren egyetlen élő lélek sincs rajta kívül. Mi, akik lábujjhegyre pipiskedve és kinyújtott nyakkal báméskodtunk egymás mellett, miközben görcsösen magunkhoz szorítottuk zöldséggel teli szatyrunkat, egyszerre csak feleszméltünk, hogy üres, szétfolyó halom, báméskodást árulók vagyunk csupán.

Amikor az a dolog befejeződött, apám továbbra is mozdulatlanul, egy helyben állt, a közelében néhány asszony elszakadt a tömegtől, megfogták a vállát, és a kíváncsiskodók sorfala között elvezették. A tömeg most ismét felélénkült, fölrezzentünk a bódító bűvöltségből, és sajnálkozó sóhajtasok hallatszottak. Az általános vélemény az volt, hogy ez az ember beteg, hogy nyomorult, hogy hozzátartozóinak odahaza kellene tartaniuk.

XIV.

A kezek igen gyakran elkapták az idegen nők mellső kinövéseit, és a hátsó felüket is megsimogatták.

Dolgozni nem akartak, összetörték az értékes tárgyakat, és általában véve olyan közönségesen és visszataszítóan viselkedtek, olyan undorítóan és szemtelenül, hogy szegény papa környezetünkben teljesen elvesztette társadalmi tekintélyét és értékét, tökéletes maskarává, olcsó mulattatóvá és banális bohóccá vált. Végül már az utcán sem mert megjelenni. Ez a tiszteletreméltó, méltóságteljes, példás viselkedésű ember majd meghalt szégyenében, levegőzni is csak sötét éjszaka ment, amikor már senki sem járt az utcákon, és még olyankor is a legkevesebbé né-

pes zugokban mászkált a túlzott, de érthető rettegés miatt, nehogy valami rendőrrel találkozók, aki habozás nélkül közerkölcs ellen vétőnek, csendhábóritónak bélyegezné, mivelhogy az őrült öntetszelgésben tobzódo végtagok már csak a maguk mulatságára, élvezetére és őrült kényelmére gondoltak, apám tekintélyére és érdekeire már ügyet sem vetettek. Senki sem hitte el ennek a férfiúnak, hogy mindezeket az alattomos hülyeségeket nem szándékosan csinálja, hiába szakadt meg a bocsánatkérésektől, a kezei rácáfoltak ezekre a lelkes és szívélyes bocsánatkérésekre, mert miközben Drnovšáknét legmélyebb és legtiszteletteljesebb hódolatáról biztosította, kezei oly parázna módon hadonásztak az asszony csodálatosan ápolt sziszijei előtt, hogy azoknak bim-bói már egészen megduzzadtak, és a nemrég óta férjezett asszonyság elszörnyedt a szó és a mozdulat ekkora ellentéte fölött, végül is sarkon fordult, és sértődötten ellibeggett, és még aznap szétkürtölte az egész Száva menti telep világűrében a hírt apám alattomos viselkedéséről.

Sajnos a helyzet nem állapotodott meg ezeknél az apró és mindent összevetve mégiscsak jelentéktelen incidenseknél. Egyre gyakoribbá váltak az olyan jelenetek, amelyek messzemenő, kellemetlen, sőt végzetes következményekkel jártak. Akaratlanul elverte a községi hivatal lakáspontozó bizottságának elnökét, úgy kikészítette, hogy az embert kórházba kellett szállítani és tisztségét egy cseppet sem szakképzett, német szakos macedón egyetemi hallgatónő volt kénytelen átvenni. Persze ebből kellemetlenségek származtak, a városházán meg kellett magyarul az esetet, ki kellett állnom apám mellett, a kórházba pedig három nap egydás után virágot küldtem, miközben a negyedik napon nem maradt más hátra, mint megkockáztatni a látogatást egy üveg pelinkoveccel.

Az ügy olyan szépen bonyolódott, hogy egyszerűen Polde őrangyala lettem, egy lépést sem tudott már tenni nélkülem, tőlem való függősége lassan, de fokozatosan növekedett, és végül már az volt az érzésem, hogy tökéletesen hatalmamban tartom. Rábeszéltem arra is, hagyjon föl a hivatalba járással, mert a szerkesztőségben elkövetett botrányok olyannyira fölszaporodtak, hogy a felelős szerkesztő már nagyon görbén nézett rá, a kollégák pedig egyre őszintébben, szörnyülködtek.

Minderre válaszul, a kezei egy újságáros legénykének — a Šmartinska utca sarkán — kitepték a kezéből az újságokat, nagy sebesen összegyömöszölték, apró darabokra tépdették, s a szél is, mintha csak megbolondult volna a kétségbeesett legényke sírásától, tovább szöktette az úton a megpörkölődött papírdarabokat a megsárgult, vastag címbetűkkel és a mosolygó államférfiak füstölgő fényképeivel.

Húsvét szombatján szép csöndesen otthon üldögéltünk, és valamilyen olasz énekest néztünk, aki szakadatlanul grimaszkodott, amikor váratlanul megszólalt az előszoba csengője. Letettem az „Az erőszakoskodásnak nem akar vége szakadni” c. könyvet, amelynek szerzője elítéli egyes nők csalafintaságát és aljasságát és egyes férfiak politikai és szociális érzéketlenségét, ezt a Henry Fielding írta ragyogó szatirikus elemzést, aki egyébként nálunk mindenekelőtt mint a Tom Jones c. film forgatókönyvírója ismeretes, amely filmben a Richard Finley nevű színész, vagy hogy is hívják, csillogtatta magát. Kinyitottam az ajtót, és a nagymama lépett a szobába; kedves, nyolcvanéves asszony, csak úgy sugár-

zott a boldogságtól, hogy a fiát láthatta, az utolsót a fiai közül, az egyetlen, aki még megmaradt anyja támaszául és vigasztalására.

Jólelkűen dörmögött a nagymama, és már az ajtóban kínálgatta a színes húsvéti tojásokat és az odaégett dióskalácsot. Apám arca is felderült, felugrott, vidáman odatáncolt anyja elé, de a világ legszeretetre méltóbb üdvözlése közben kezei hirtelen meggörccsödtek, ragadozó módjára lógva maradtak a levegőben, csak egy pillanatra álltak meg, majd hirtelen az anya nyakára csaptak le, hosszú ujjakkal körülfonták, és minden kétséget kizáróan és valóban fojtogatni kezdték.

Néztem apámat, és találgattam, mit is csináljak, ilyesmire valóban nem voltam felkészülve, úgy tűnt föl, kezeiben természetfölötti erő lakozik, hogy a nagymama után én kerülök sorra, és általában véve mindez inkább szörnyűség volt, mint nem, merthogy e művelet közben apám arca eltorzult, mint aki nagyon rosszul érzi magát, látszott rajta, mennyire meglepődik önmagán, pedig szemmel látható, hogy szorongatja, fojtogatja, hogy meg fogja ölni, nem szeret téged az isten, apám; ezt nem szabad csinálni, várj, nahát, várj egy kicsit; félttem; legalább valami közbejönne, csak bár történne valami, a nagymama felkiáltott, egy pillanatra lerázta a szorító vasmarkokat, lélegzethez jutott, kínosan felköhögött, és apám váltakozó nyöszörgése közepette igyekezett visszavonulni az összetört húsvéti tojások és az eltaposott kalács között. Apám kezei most ismét megfeszültek, ujjai az öregasszony nyakába haraptak, kezei minden nehézség nélkül fölemelték majd megtörték az izgalomtól és a borzalomtól megroppant életet, magukhoz vonták, minden erejükkel a ráncoktól barázdált gége fölé fonódtak, majd e művelet közepette megkövültek. Fölkaptam egy nehéz, ötliteres fazekat, és minden erőmmel, habozás nélkül, apám fejéhez vágtam, hogy teljes hosszában elterült a földön, de már késő volt. Az öregasszony az utolsó pillanatban egészen új oldaláról mutatkozott be, irtózatosan elkáromkodta magát, hörögve kívánta apám fejére isten büntetését és záporpatok-rohanás-szerű, érthetetlen szitkok közepette kiszenvedett, az istentelen átkok nem mindennapi szagát hagyva a rohamosan hűlő tetem körül.

Báti-Konc Zsuzsa fordítása